

Den tekniske del af den treleddede analyse forudsikker et indgående kendskab til husets materialer og håndværksmæssige udformning, og disse emner optager bogens fjerde hovedafsnit, som jeg personligt vil vende tilbage til mange gange. Her er omtaler af alverdens byggematerialer, her er lidt om bygningsteknologi, lidt om murværk, bindingsværk og træ inklusive diverse samlinger, foruden statiske og konstruktive forhold; ja, selv curtain walls og deres udvikling er nøje beskrevet. Det hele er sobert og faktuel præsenteret og står som et vidnesbyrd om, at vurderingsmodellen med den treleddede analyse er taget alvorligt, og med god grund: Netop når det gælder transformation, er der ingen entydige løsninger. Hvert eneste hus og husgruppe afviger fra alle de andre og skal behandles derefter i form af en omhyggelig, individuel gennemgang foretaget af fagfolk med forstand på alle de discipliner, som omtales i den aktuelle bog. Det er ikke så mærkeligt, at restaurering ofte er blevet betegnet som arkitekturens mest krævende fag, og det er virkelig, som Pallasmaa skriver, glædeligt, at den danske arkitektsskole gør en indsats for at klæde sine studerende på til at kunne honorere de høje krav.

Bogen er sammensat af bidrag fra flere forfattere, typisk lærerkræfterne på arkitektskolen. Det giver enhver lejlighed til at skrive om det, som han (alle er mænd) kender bedst, og det øger naturligvis den faglige dybde. Men det medfører også nogle gentagelser, og dette i forening med den stedvise brug af mere poetiske overskrifter som de ovenfor nævnte under hovedafsnittet "Strategier" efterlader læseren med et uopfyldt behov for et register. Under det afsluttende afsnit "Indeks" findes således kun forfatternes biografier samt en liste over, hvem der har skrevet hvilke artikler. Men der er ingen mulighed for at slå bestemte emner eller omtalte personer op. Det er en ærgerlig mangel i en bog, der er så indlysende som både grund- og håndbog i en bred restaureringssammenhæng. For det er virkelig en bog, der både er beregnet og egnet til at blive læst. Til at blive brugt.

ULLA KJÆR

Spyros Papapetros og Julian Rose (red.)

Retracing the Expanded Field. Encounters between Art and Architecture

MIT Press 2014, 288 sider.

At et enkelt kunsthistorisk essay gøres til genstand for en hel kontekstualiserende, diskuterende og perspektiverende "monografi", er vist noget usædvanligt. Men den amerikanske kunsthistoriker Rosalind Krauss' "Sculpture in the Expanded Field"

er også bemærkelsesværdigt, hvad angår dets reception og naturligvis også dets indhold og metodiske tilgang. Essayet blev skrevet i 1978, publiceret i tidsskriftet *October* i 1979 og genoptrykt allerede i 1983 i antologien *The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture*, redigeret af Hal Foster, og i 1985 i Krauss' egen bog *The Originality of the Avant-Garde and Other Modernist Myths*.

For så vidt er titlen på Krauss' essay en anelse vildledende. Omdrejningspunktet er skulpturen, der ikke mindst med 1960'ernes minimalisme, videreført ind i 1970'erne i post-minimalismen, har undergået væsentlige forandringer – også ontologisk og epistemologisk set, kan man hævde: Påvirket af dels fænomenologiske, dels strukturalistiske strømninger undersøgte skulpturen nu bl.a. sin egen afhængighed af beskueren og den specifikke beskuelsessituation, ligesom kunstnere arbejdede med intentionalitets- og institutionskritiske aspekter af systematisering og proces. Men netop disse forandringer betød også, at grænserne til andre kunstarter kunne synes slørede, særligt imellem skulptur, arkitektur og land art. "Sculpture in the Expanded Field" handler derfor lige så vel om grænserne for de to sidstnævnte kunstarter og er alt i alt et strukturalistisk forsøg (og i en vis forstand formalistisk; Krauss var uddannet ved Clement Greenberg) på at genetablere sådanne grænser og kategorier i

det hele taget, på et tidspunkt hvor forestillinger om det mediespecifikke var under kraftig beskyndning i og med en postmoderne kunstdiskurs, der så hybriditet og tvetydighed som adelsmærker for en samtidskunst. Dertil er essayet et modsvar til den fænomenologi, som minimalismen, og for så vidt Krauss selv, havde været under intens indflydelse af.

At vi i dag oplever en lignende situation, hvor kunst og arkitektur ses som krydsbefrugtende, ofte dog blot ud fra rent visuelle sammenbindinger uden bevidsthed om eksempelvis institutionelle og kulturelle forskelle, gør ifølge redaktørerne af *Retracing the Expanded Field. Encounters between Art and Architecture*, Spyros Papapetros og Julian Rose, essayet særligt relevant i en nutidig sammenhæng: "[R]ecent approaches often overlook the fundamental potential of the interactions mapped by the expanded field, which address a profound structural and topological transformation and not merely a visual and iconographic convergence."

Retracing the Expanded Field dokumenterer en konference med essayet som genstand afholdt i 2007 på Princeton Universitys arkitektskole i samarbejde med afdelingen for kunst og arkæologi. I sig selv er bogen en sammensat størrelse bestående af redaktørernes introduktion efterfulgt af en transskriberet rundbordssamtale – under overskriften *The Expanded Field Then* – imellem Rosalind Krauss, Yve-Alain Bois, Benjamin Buchloh og Hal Foster, der alle før eller siden har været redaktører af *October*. Derefter fem "papers" præsenteret på konferencen, så endnu en rundbordssamtale – med overskriften *The Expanded Field Now* – modereret af Stan Allen og med deltagelse af George Baker, Branden W. Joseph og Miwon Kwon. Bogens fjerde del består af genoptryk af forskellige kildetekster, herunder naturligvis "Sculpture in the Expanded Field", mens femte og sidste del rummer kortere svar (*Responses*) fra 19 kunsthistorikere, kunstnere og arkitekter.

At Krauss i sit essay så rigorøst formår at argumentere for forskellene imellem kunstarter, er vel én af forklaringerne på essayets succes. Trumfkortet er endvidere,

at Krauss ikke blot fremsætter sine synspunkter verbalt, men netop synliggør sin tænkning med det nu berømte diamantformede diagram. Ifølge Krauss en "logisk struktur", i hvilket relationerne imellem *site construction/landscape/architecture/ marked sites/axiomatic structures/not-landscape/not-architecture* og *sculpture* kortlægges. Krauss begynder ellers bogstaveligt talt sin fortælling i felten/t, nærmere bestemt ved en anden diamantformet konstruktion, et hul i jorden etableret af den amerikanske kunstner Mary Miss i værket *Perimeters/Pavilions/Decoys* fra 1978. Og netop i koblingen imellem Krauss' forsøg på etableringen af en generel model for samtidens rumligt orienterede æstetiske praksisser i og med diagrammet og hendes analyser af samtidige værker bibringer essayet dets retoriske såvel som metodiske styrke.

At læse *Retracing the Expanded Field* er i sig selv som at blive kastet ind i Krauss' diagram, en centripetal bevægelse forbi varierende positioner. Vi møder ikke en samlet fortælling, et samlet argument, men derimod 29 forskellige stemmer, som blander sig, er uenige, sågar morer sig sammen, koket markeret i rundbordssamtalernes udskrifter: [*Laughter*]. Stemmerne har dog det til fælles, at hovedparten har forbindelse til bestemte amerikanske kunst- og universitetsmiljøer, særligt omkring *Ivy League*-universiteter som Princeton og Columbia, foruden naturligvis miljøet omkring *October*.

Gengivelser af samtaler kræver ganske meget af læseren. Her refereres i flæng til et væld af kunstnere og teorier, uden at disse bliver introduceret, ligesom deltagerne løbende og kortfattet positionerer sig i relation til væsentlige strømninger i de seneste fyrré års kunst- og arkitekturteori. Det kan virke overvældende, endda forvirrende, men også forfriskende, fordi samtalens vitalitet også på skrift fastholdes, så det for læseren næsten føles, som om man selv er til stede. Og heldigvis har redaktørerne valgt at illustrere bogen med fotografier af nogle af de værker af fx Mary Miss, Robert Morris og Angela Bulloch, som stemmerne refererer til.

Når denne anmeldelse bringes i et særnummer af *Periskop* med arkitektur som tema, er det værd at overveje,

hvad bogen bibringer til vores forståelse af arkitekturen. Som det gentagende påpeges af forskellige af bogens bidragsydere, handler Krauss' essay kun i begrænset omfang om arkitektur og da snarere i kraft af negationen, nemlig om skulptur som *not-architecture*. At konferencen foregik på en arkitektskole og bar Krauss' titel i lettere forandret form fra *Sculpture...* til *Retracing...*, understreger imidlertid en intention om at række videre end skulpturen og ud i et *Expanded Field*.

Krauss skriver i essayet: "*Sculpture is rather only one term on the periphery of a field in which there are other, differently structured possibilities. And one has thereby gained the 'permission' to think these other forms.*" Denne tilgang til forskellige kunstkategorier (snarere end en skelnen imellem kunstarter distingveret i kraft af medium) som betegnet ved forskellige struktureringer kan i sig selv forekomme at være arkitektonisk – diagrammet besidder en egen tektonik. Essayets arkitektoniske elementer er imidlertid ikke så overraskende endda, Krauss' institutionelle og intellektuelle relation til arkitekturen taget i betragtning: Krauss var ansat ved arkitekturafdelingen på MIT 1967-1972, og *October* delte i 1970'erne kontor med det af arkitekten Peter Eisenman ledede Institute for Architecture and Urban Studies i New York.

Skønt essayets omdrejningspunkt er skulpturen, har det således vist sig relevant og betydningsfuldt også inden for arkitekturen (undertegnede har selv brugt det i undervisningen af studerende på Kunstakademiets Arkitekt-skole). Nok i mindre grad på grund af den mulige brugbarhed af Krauss' diagram (omend diagrammer påskønnes særligt af arkitekter), og snarere fordi teksten artikulerer et ønske om kategorial klarhed, mange arkitekter deler, såvel som en mulighed for granskning af overgange imellem æstetiske udtryk og former, i sig selv udtrykt rumligt som periferier og passager. Arkitektur forstået som felt åbnes ganske enkelt op, også selvom arkitekturen, ifølge Julian Rose, "may have always already encompassed the possibilities traced by the expanded field".

Spørgsmålet er således, hvorvidt disse muligheder udnyttedes. Som arkitekten Stan Allen fastslår: "we need

to situate sculpture's relation to architecture not necessarily in the object or in buildings, but in architecture's 'procedures', and again that is where one could open up more productive affiliations, through questions of notation, representation, and so on." Og dermed byder arkitekturen – som del af det udvidede felt – sig netop til for en granskning, en genoptegnelse eller gennemgang (*retracing*), der, såvel hvad angår det ekspressive som epistemiske, kan vise sig produktiv.

MARTIN SØBERG